

Nr 63.

Utlåtande i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1953/54 till statens bosättningslånefond m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

(3:e avd.)

I propositionen nr 1 har Kungl. Maj:t beträffande kapitalbudgeten föreslagit riksdagen att, i avbidan på särskild proposition i ämnet, till Statens bosättningslånefond för budgetåret 1953/54 beräkna ett investeringsanslag av 2 000 000 kronor.

Därefter har Kungl. Maj:t i propositionen nr 53, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över socialärenden för den 6 februari 1953, föreslagit riksdagen att godkänna av departementschefen förordade ändringar i bestämmelserna rörande statens bosättningslån samt att för budgetåret 1953/54 anvisa dels under femte huvudtiteln till Statens bosättningslån: Omtryckning av broschyr ett anslag av 45 000 kronor, dels ock å kapitalbudgeten under statens utlåningsfonder till Statens bosättningslånefond ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor.

Gällande bestämmelser.

Efter förslag av befolkningskommissionen beslöt statsmakterna år 1937 inrätta statens bosättningslånefond. Huvudsyftet med låneverksamheten var befolkningspolitiskt. Genom att öppna kreditmöjligheter för bosättning på billiga och betryggande villkor önskade man i första hand främja äktenskapsbildningen och gynna tidiga äktenskap för att därmed på längre sikt åstadkomma en stegring av den låga nativiteten i landet. Dessutom avsåg man att med hjälp av bosättningslånen förhindra osunda avbetalningsköp. Bosättningslåneverksamheten började år 1933. De bestämmelser, som ursprungligen gällde härom, har ändrats vid flera tillfällen, bl. a. på förslag av 1941 års befolkningsutredning. I sina grunddrag har dock verksamheten lämnats orubbad. De nuvarande bestämmelserna meddelas i kungörelsen den 29 juni 1946 om statliga bosättningslån (nr 570; ändr. 306/1951). Dessa innebär i huvudsak följande.

Lån kan beviljas trolovade eller äkta makar — i regel senast 6 månader från vigseln — för inköp av möbler och andra bosättningsföremål, vilkas anskaffande föranledes av äktenskapets ingående. Förutom av bohag i vanlig mening kan lån erhållas för inköp av redskap, verktyg eller liknande föremål, som kan underlätta hemarbetet eller bidra till hemmets trevnad eller familjens försörjning, samt av vissa husdjur såsom kor och får.

Som villkor för lån gäller huvudsakligen, att sökandena har behov av medel för att göra de inköp, för vilka lånet är avsett, samt att de har gjort sig kända för skötsamhet och ekonomisk förtänksamhet och — i mån av möjligheter — ådagalagt sparvilja.

Lån ur bosättningslånefonden utlämnas av riksbanken utan annan säkerhet än låntagarnas egen revers. Lånebeloppets storlek fastställs efter prövning i varje särskilt fall. Högsta medgivna lånebelopp är sedan år 1946 2 000 kronor.

Även lånetidens längd fastställs från fall till fall. I allmänhet bestäms tiden till 5 år. Längsta lånetiden är regelmässigt 8 år. I vissa fall kan en särskild låneform med amorteringsfrihet under i allmänhet högst 3 år komma till användning. Lån av denna typ kan beviljas exempelvis sökande, som på grund av studier (studiebosättningslån), öppnande av egen rörelse, övertagande av jordbruksfastighet eller annan liknande orsak kan beräknas få svårigheter att verkställa amorteringar under de första åren efter lånets erhållande. Då amorteringsfrihet under viss tid har medgivits, skall lånet vara slutbetalt senast 5 år efter utgången av den amorteringsfria tiden.

Ränta utgår efter räntefot, som fastställs av Kungl. Maj:t. Den utgör f. n. 4 %. Den vid lånets beviljande gällande räntesatsen skall tillämpas oförändrad under hela lånetiden.

Lån skall återbetalas genom att ett i reversen bestämt belopp jämte uppslupen ränta inbetalas till riksbanken var tredje månad från lånets utgivningsdag. Riksbanken kan dock medge uppskov med betalning av ränta och amortering. Uppskov brukar lämnas, om betalningssvårigheter uppstår på grund av värnpliktstjänstgöring eller ömmande omständigheter och avser i regel avbetalning på kapitalskulden, däremot ej räntan.

Riksbanken kan meddela befrielse helt eller delvis från återbetalningsskyldighet i två fall, nämligen om någon av låntagarna avlider eller om låntagares försörjningsbörda utökas; i båda fallen förutsättes, att synnerlig svårighet har uppkommit att återbetala lånet. Det kan nämnas, att i sistnämnda fall lånet brukar efterskänkas, om betalningssvårigheterna beror på att låntagare har försörjningsplikt mot fyra eller flera minderåriga barn. Har befrielse från återbetalningsskyldighet medgivits, skall det efterskänkta beloppet avskrivnas. Avskrivning kan förekomma även

utan samband med befrielse och innebär då, att riksbankens krav visserligen kvarstår men lånet avföres ur räkenskaperna. Beslut om befrielse eller avskrivning fattas av riksbankens direktion.

För att tillhandagå lånesökande med råd och anvisningar och avge yttrande över inlämnade låneansökningar finns i varje kommun ett av kommunen utsett ortsombud. Medverkan av ortsombudet kan även påkallas för att av försumliga låntagare indriva efterliggande lån, likaså för att verkställa utredningar om lån, som kan komma i fråga för laga indrivningsåtgärder (lagsökning och utmätning), befrielse eller avskrivning.

Fullmäktige i riksbanken äger utfärda erforderliga tillämpningsföreskrifter för låneverksamheten. I enlighet härmed har fullmäktige fastställt en särskild instruktion för ortsombuden och meddelat anvisningar för riksbankskontoren beträffande lånerörelsen.

Propositionen.

Den statliga bosättningslåneverksamheten har sedan sin tillkomst år 1937 gjorts till föremål för undersökningar vid flera tillfällen. Med hänsyn till utvecklingen i olika hänseenden under de senare åren har det emellertid förelegat behov av en allmän genomgång av bestämmelser och praxis beträffande lånen. En sådan översyn har nu utförts av socialstyrelsen.

Departementschefen erinrar att, när bosättningslånen infördes, förestavades reformen främst av befolkningspolitiska skäl. Såsom såväl statsrevisorerna som socialstyrelsen framhållit har numera en mera allmänt social motivering trätt i förgrunden, nämligen syftet att öppna möjligheter för unga människor att skapa ett hem. Den i viss mån ändrade motiveringen har inte minskat lånens värde som ett led i samhällets familjesociala åtgärder. Det i lånerörelsens ursprungliga målsättning ingående syftet att förhindra osunda avbetalningsköp är enligt departementschefen fortfarande av betydelse och bör i möjligaste mån fullföljas.

Socialstyrelsen har föreslagit, att långivningen skall utsträckas till ogift mor med minderårigt barn. Detta förslag finner departementschefen välgrundat. Något påtagligt behov att göra även andra ensamstående berättigade till lånen eller eljest utsträcka dessas tillämpningsområde anses icke föreligga.

Med tanke främst på landsbygdens befolkning utvidgade man år 1946 bosättningslånen användningsområde, varigenom lånen fick användas för inköp av vissa verktyg och redskap samt husdjur. Denna utvidgning har fått ringa praktisk betydelse. Vidare erinras att jordbrukare numera under vissa förutsättningar har möjlighet att inom ramen för den sociala jordbrukskreditgivningen erhålla startlån även till anskaffning av jordbruksdriften erforderliga inventarier, vilken möjlighet inte fanns när bo-

sättningslånens användningsområde på angivet sätt utvidgades. Dyliga lånemöjligheter bör givetvis i första hand komma till användning. Möjligheten att lämna bosättningslån icke blott till möbler och andra egentliga bosättningsföremål utan även till redskap, verktyg och andra liknande föremål, vilka kan underlätta hemarbetet eller vara av betydelse för hemmets trevnad eller familjens försörjning, bör emellertid enligt departementschefens mening fortfarande stå öppen.

Socialstyrelsen har föreslagit, att bosättningslånens maximibelopp skall höjas från nuvarande 2 000 till 3 000 kronor. Vad fullmäktige i riksbanken och Kooperativa förbundet anfört emot socialstyrelsens förslag anses i och för sig göra det tveksamt huruvida en höjning av maximibeloppet nu bör genomföras. Å andra sidan synes det departementschefen rimligt att beloppet justeras med hänsyn till de förändringar som penningvärdet undergått. Han tillstyrker därför socialstyrelsens förslag i denna del. Så länge gällande kreditrestriktioner består anses emellertid en viss återhållsamhet befogad vid utnyttjandet av det nya maximibeloppet.

Socialstyrelsen har vidare föreslagit, att behovssynpunkten skall tillmätas större betydelse än hittills varit fallet vid prövningen av låneansökningarna. I denna del finner departementschefen en viss försiktighet vara på sin plats. Det synes honom angeläget att man i framtiden liksom hittills håller fast vid att det här är fråga om lån, som visserligen utlämnas utan säkerhet men under den förutsättningen att de skall återbetalas. Även om en välvillig bedömning av de lånesökandes förmåga till återbetalning är påkallad, måste det avgörande vara, att rimlig utsikt till återbetalning finnes. Departementschefen anser sig sålunda icke kunna tillstyrka någon principiell ändring i fråga om grunderna för låneansökningarnas bedömning.

En ökad enhetlighet mellan riksbankskontoren inbördes anses emellertid böra eftersträvas vid låneansökningarnas prövning, icke minst beträffande lånebeloppens storlek. Det förutsättes få ankomma på riksbanken att vidtaga erforderliga åtgärder för att trygga en likformig praxis i den mån icke avvikelser påkallas av speciella, regionalt betingade omständigheter. Den föreslagna höjningen av maximibeloppet gör sådana åtgärder särskilt angelägna. Någon ändring i organisatoriskt avseende genom införande av en rådgivande nämnd e. dyl. anses icke påkallad härav.

I några yttranden har uttalats intresse för bidrag i en eller annan form till bosättningskostnaderna. Departementschefen är icke beredd att förorda sådana bidrag. I den mån särskilt behov av bidrag till bosättningskostnader föreligger torde det liksom hittills vara en uppgift för den kommunala socialvården att tillgodose detsamma.

Socialstyrelsens förslag om sänkning av låneräntan kan departementschefen icke heller biträda, då en sådan sänkning skulle innebära en sub-

vention och det synes olämpligt att tillföra bosättningslånerörelsen ett dylikt subventionsmoment.

Någon generell kontrollanordning för lånemedlens användning anses icke böra komma i fråga. Däremot anses det, såsom understrukits i åtskilliga yttranden, önskvärt att låntagarna erhåller upplysning och vägledning beträffande lånens användning. Särskilt angeläget är det att ortsombuden, som på ett tidigt stadium kommer i kontakt med alla lånesökande, lämnar dessa vägledning vid planerandet av inköpen. I årets statsverksproposition anförde departementschefen beträffande den broschyr, som riksbanken i samarbete med Svenska slöjdföreningen utgav senast år 1948, att han icke var beredd att före ställningstagandet till socialstyrelsens nu ifrågavarande förslag tillstyrka medelsanvisning till omtryck och översyn av broschyren. Han förordar nu, att anslag anvisas för ändamålet. Broschyren bör bl. a. tillhandahållas de lånesökande av ortsombuden. Den upplysning och rådgivning i bosättningsfrågor som lämnas bl. a. av Svenska slöjdföreningen och i några kommuner genom särskilda kommunalt avlönade bosättningskonsulenter är enligt departementschefen av stort värde och bör om möjligt utvidgas. Han kan emellertid icke förordas ökat stöd av statsmedel utöver det nyss nämnda anslaget.

Vad slutligen angår de olika spörsmål som sammanhänger med lånens återbetalning finner departementschefen till en början i likhet med socialstyrelsen, att ingen förlängning av den maximala amorteringstiden är behövlig. En viss förlängning av den faktiska amorteringstiden inom den givna ramen anses dock i vissa fall kunna vara lämplig.

Liksom fullmäktige i riksbanken anser departementschefen, att man vid bedömandet av indrivningsresultatet bör jämföra de eftersläpande lånen med samtliga lån som utgivits och ej blott med dem som nu står ute. Betraktas samtliga eftersläpande lån som nödlidande — sannolikt kommer dock åtminstone en del av dem att återbetalas — utgör sammanlagda beloppet av nödlidande och avskrivna lån 4,5 % av totalbeloppet utgivna lån. En låneförlust av denna storlek kan enligt departementschefens mening icke anses avskräckande i en verksamhet, där lånen utlämnas utan annan säkerhet än låntagarnas personliga vederhäftighet. Å andra sidan anses det självklart, att alla lämpliga åtgärder som kan vidtagas för att förbättra indrivningsverksamheten eller eljest förebygga låneförluster också bör komma till stånd.

Möjlighet anses böra öppnas att i de största städerna ha mer än ett ortsombud. Det förutsättes få överlämnas åt riksbanken att där så befinnes lämpligt träffa överenskommelse med vederbörande kommunala organ om utökning av antalet ortsombud i kommunen.

Departementschefen har intet att erinra mot att lönefullmakter och inbetalning genom intressekontor kommer till ökad användning. I intetdera

fallet anses dock här ifrågakommande förpliktelse böra avkrävas låntagarna generellt. Departementschefen förutsätter, att i varje fall statliga och kommunala myndigheter skall lämna medverkan härvidlag. Beträffande riksbankens möjligheter att i bosättningslåneärenden erhålla upplysningar från arbetsförmedlingarna har inhämtats, att arbetsmarknadsstyrelsen överväger att väsentligt uppmjuka de direktiv, som utfärdats i ämnet, varigenom även riksbankens intressen torde komma att bli tillgodosedda.

Även om de nu behandlade åtgärderna synes ägnade att omedelbart eller på längre sikt förbättra återbetalningen av bosättningslånen, finner departementschefen det uppenbart, att i många fall ändock en direkt förstärkning av riksbankens indrivningsmöjligheter vore önskvärd. Socialstyrelsen föreslår, att riksbanken skall tilläggas rätt att använda införsel i avlöning m. m. mot låntagare som av uppenbar tredska försummar sin betalningsskyldighet. En dylik utvidgning av införselinstitutets användningsområde anses emellertid inte kunna undgå att väcka betänkligheter. I varje fall anses frågan icke kunna lösas fristående utan få upptagas i ett större sammanhang.

Enligt socialstyrelsens anslagsberäkning, vilken fullmäktige i riksbanken lämnat utan erinran, skulle bosättningslånefonden behöva förstärkas med ett investeringsanslag av 2 000 000 kronor för budgetåret 1953/54. Härvid har bl. a. förutsatts, att i jämförelse med siffrorna för budgetåret 1951/52 antalet utlämnade lån kommer att stiga med ca 250 och medelbeloppet per utlämnat lån med ca 800 kronor. Departementschefen finner det sannolikt, att ökningen icke blir fullt så stor. Då riksbanken beräknas för budgetåret 1953/54 disponera, förutom inflytande amorteringar, ca 5 700 000 kronor av tidigare anvisade anslag, anses det vara tillräckligt att ytterligare 1 000 000 kronor anvisas för nästa budgetår.

Kostnaden för den förordade omtryckningen och översynen av broschyren rörande bosättningslånen har av fullmäktige i riksbanken uppskattats till 45 000 kronor. Detta belopp föreslås anvisat som ett särskilt obetecknat anslag under femte huvudtiteln.

Motioner.

I en inom andra kammaren av herr *Helén* väckt motion (II: 442) har hemställts, att riksdagen måtte besluta att dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en allsidig omprövning av bosättningslåneverksamheten i enlighet med vad i motionen anförts, dels bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 53.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Bergman* och *Holmqvist* (I: 360) samt den andra inom andra kammaren av herr *Nilsson* i Östersund och fröken *Sandell* (II: 441), har hem-

ställt, att riksdagen måtte besluta bifalla Kungl. Maj:ts proposition nr 53 med den ändringen, att räntefoten för statens bosättningslån sänkes från 4 till 2,5 % och att principerna för låneansökningarnas bedömning ändras, varigenom långivningen utsträcker till ekonomiskt sämre ställda kategorier, och att lånebeloppen anpassas till låntagarnas behov samt att riksdagen i anledning härav måtte besluta höja det i propositionen föreslagna investeringsanslaget å kapitalbudgeten till statens bosättningslånefond från 1 000 000 till 2 000 000 kronor.

I två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Herbert Hermansson* (I: 361) och den andra inom andra kammaren av herrar *Rubbestad* och *Onsjö* (II: 443), har hemställts, att riksdagen vid behandling av proposition nr 53 måtte besluta att de statliga bosättningslånens maximibelopp fortfarande skall utgöra 2 000 kronor, att uttala, att olika myndigheter bör medverka till bättre indrivningsmöjligheter för riksbanken genom att tillhandagå med upplysningar rörande låntagares förhållanden samt att beakta vad i motionerna i övrigt anförts.

Angående de skäl, motionärerna åberopat till stöd för sina yrkanden, hänvisas till motionerna II: 441, II: 442 och II: 443.

Utskottet.

Såsom departementschefen erinrat har den statliga bosättningslåneverksamheten sedan sin tillkomst 1937 varit föremål för undersökningar vid flera tillfällen. Genom den utredning, som socialstyrelsen nu verkställt, har en allmän genomgång av bestämmelser och praxis beträffande lånen ägt rum. Under hänvisning härtill är utskottet icke berett tillstyrka yrkandet i motionen II:442 om en allsidig omprövning av ifrågavarande verksamhet.

Enligt departementschefens förslag skall långivningen utsträckas till ogift moder, som har minderårigt barn i sin vård. Utskottet tillstyrker detta förslag. I likhet med departementschefen finner utskottet vidare skäl tala för att möjligheter fortfarande bör finnas främst för landsbygdens befolkning att erhålla bosättningslån ej endast till egentliga bosättningsföremål utan även till redskap, verktyg och andra liknande föremål av betydelse för bl. a. familjens försörjning.

Departementschefen har föreslagit att bosättningslånens maximibelopp skall höjas från nuvarande 2 000 till 3 000 kr. Emellertid anser han att en viss återhållsamhet vid utnyttjandet av det nya maximibeloppet är befogad så länge gällande kreditrestriktioner består. I motionerna I: 361 och II: 443 har yrkats, att lånens maximibelopp fortfarande skall utgöra 2 000 kr. Utskottet har i tidigare sammanhang funnit skäl tala för en viss höjning av maximibeloppet med hänsyn till penningvärdets förändringar sedan nuvarande maximigräns fastställdes 1946. Även om den därefter inträdda penningvärdeförändringen knappast synes motivera en så stor ökning av låne-

maximum, som departementschefen förordat, har utskottet likväl ansett sig böra godta den föreslagna höjningen till 3 000 kr. Utskottet vill emellertid i anledning av motionerna och departementschefens uttalande framhålla angelägenheten av att återhållsamhet iakttages vid utnyttjandet av det nya maximibeloppet.

I motionerna I: 360 och II: 441 har hemställts, att riksdagen måtte besluta att räntefoten för statens bosättningslån skall sänkas från nuvarande 4 till 2,5 %. Utskottet delar i denna fråga departementschefens uppfattning att en sänkning av låneräntan skulle innebära en subvention och att sådan icke bör ingå i bosättningslånerörelsen. Utskottet avstyrker således ifrågavarande motioner i denna del.

Socialstyrelsen har under åberopande av de sociala skälen föreslagit en liberalare långivning och att sålunda behovssynpunkten skall tillmätas större betydelse än hittills vid prövningen av låneansökningarna. Departementschefen har för sin del anfört bl. a., att även om en välvillig bedömning av de lånesökandes förmåga till återbetalning är påkallad, måste det avgörande vara att rimlig utsikt till återbetalning finnes. Någon principiell ändring i fråga om grunderna för låneansökningarnas bedömning avstyrkes därför. I motionerna I:360 och II:441 har yrkats, att principerna för denna bedömning skall ändras därhän, att långivningen utsträcker till ekonomiskt sämre ställda kategorier och att lånebeloppen anpassas till låntagarnas behov.

Utskottet anser liksom departementschefen att man i princip bör hålla fast vid att det här är fråga om lån, som utlämnas under förutsättning att de skall återbetalas. Emellertid har utskottet funnit anledning understryka departementschefens uttalande om en välvillig bedömning av de lånesökandes förmåga till återbetalning. Enligt utskottets mening bör vid långivningen bankmässiga hänsyn icke vara avgörande utan den lånesökandes personliga förutsättningar att fullgöra åtagna förpliktelser i förhållande till lånebehovet. Ur denna synpunkt vore det bl. a. värdefullt om i de större städerna ortsombudens antal ökas. Såsom departementschefen föreslagit torde det få överlämnas åt riksbanken att träffa överenskommelse härom med vederbörande kommunala organ.

Utskottet ansluter sig till departementschefens uppfattning att alla lämpliga åtgärder, som kan vidtagas för att förbättra indrivningsverksamheten beträffande obetalda lån, bör komma till stånd. Lönefullmakter och inbetalning genom intressekontor bör sålunda givas ökad användning. Vidare vill utskottet betona önskvärdheten av att, såsom framhållits i motionerna I: 361 och II: 443, olika myndigheter medverkar till bättre indrivningsmöjligheter genom att tillhandagå riksbanken med upplysningar rörande låntagarnas förhållanden. Slutligen förutsätter utskottet att frågan om införselinstitutets användning i detta sammanhang ägnas fortsatt uppmärksamhet.

Vad departementschefen i övrigt anfört beträffande bosättningslånen lik-

som förslaget om särskild medelsanvisning till omtryck av en av riksbanken i samarbete med Svenska slöjdföreningen utgiven broschyr i bosättningsfrågor har icke givit utskottet anledning till erinran.

Under återopande av det anförda får utskottet, som tillstyrker Kungl. Maj:ts förslag, hemställa,

att riksdagen må

a) avslå motionen II: 442, i vad den avser en allsidig omprövning av bosättningslåneverksamheten;

b) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 360 och II: 441 ävensom I: 361 och II: 443, samtliga motioner såvitt nu är i fråga, godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över socialärenden för den 6 februari 1953 förordade ändringar i bestämmelserna rörande statens bosättningslån;

c) till *Statens bosättningslån: Omtryckning av broschyr* för budgetåret 1953/54 under femte huvudtiteln anvisa ett anslag av 45 000 kronor;

d) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I: 360 och II: 441, i vad de avser anslagsberäkningen, till *Statens bosättningslånefond* för budgetåret 1953/54 under statens utlåningsfonder anvisa ett investeringsanslag av 1 000 000 kronor;

e) besluta att i anledning av förevarande motioner, till den del de icke blivit behandlade under a)—d), i skrivelse till Kungl. Maj:t giva tillkänna vad utskottet anført.

Stockholm den 14 april 1953.

På statsutskottets vägnar:

MARTIN SKOGLUND.

Vid förestående ärendes slutbehandling inom utskottet hava närvarit från första kammaren: herrar Karl Andersson, Gustaf Karlsson, Näs-gård, Ohlon, Leander, Pålsson, Näsström, Sundelin, Bergh, Hesselbom, Lundqvist, Ragnar Persson, Edvin Thun och Erik Svedberg; samt

från andra kammaren: herrar Skoglund i Doverstorp, Ward, Malm-borg i Skövde, Andersson i Malmö, Ståhl, Svensson i Ljungskile, Lindholm, Eriksson i Sandby, Staxäng, fröken Elmén, herrar Åkerström, Hoppe, Onsjö, Jansson i Kalix och Svensson i Stenkyrka.